

ЗА АРХИВА НА НАЦИОНАЛНИЯ МУЗЕЙ НА БЪЛГАРСКОТО ИЗОБРАЗИТЕЛНО ИЗКУСТВО. АРХИВНИ ФОНДОВЕ И КОЛЕКЦИИ В НАЦИОНАЛНАТА ХУДОЖЕСТВЕНА ГАЛЕРИЯ

д-р Бойка Дзипалска, НМБИИ

Според Закона за Националният архивен фонд, НАФ е постоянно попълваща се съвкупност от ценни документи, отразяващи материалния и духовния живот на обществото, който се създава за осигуряване с документална информация управлението на държавата, развитието на науката и културата и защитата на правата и законните интереси на гражданите¹.

Архивът на Националния музей на българското изобразително изкуство (НМБИИ), е съставна част от НАФ.

Съществува и „абстрактен трезор“, наречен „Национален музеен фонд“, визиращ предмети с най-висока научна и културна стойност². Аналогично на НАФ, той е постоянно попълваща се съвкупност от движими културни ценности, на които поради тяхното изключително голямо научно и културно значение е предоставен статут на национално богатство. Националният музеен фонд се формира от движимите културни ценности – национално богатство, придобити от музеите или предоставени им за безвъзмездно ползване³.

Националната художествена галерия (от 1995 г. Национален музей на българското изобразително изкуство)⁴, съхранява част от Националния музеен фонд.

Но ако си позволим, съвсем абстрактно, да разглеждаме художествените творби, съхранявани в НМБИИ, не просто и само като движими културни ценности, а като ценни **документи**, отразяващи материалния

и духовния живот на обществото, оказва се, че музейните фондове могат да бъдат третирани, абстрактно, разбира се, и като архив от репрезентативно представени документи, специфични документи, документи създадени със специфични изразни средства, въз основа на които можем да пресъздадем, да реконструираме обществените виждания, настроения, живот и култура през определени периоди от развитието на държавата и обществото. Но този аспект не е обект на нашия интерес в момента.

Архивът на НМБИИ, който визирахме като частен случай на НАФ, може условно да се раздели и да се разглежда като три самостоятелни части:

1. *Споменатите току-що фондове, съдържащи специфични документи. Масив от първична информация.*

2. *Текущ, оперативен, учрежденски архив. Масив от първична оперативна информация.*

3. *Архив от документи от личен произход. Масив от първична ретроспективна информация.*

Що се отнася до Учрежденския архив, той е самостоятелно звено в структурата на съответната организация-фондообразувател на държавните архиви⁵. Във всеки фондообразувател – държавни институции, бюджетни организации и общини, освен специализираната администрация, има и обща администрация, която подпомага и обслужва специализирания екип. Административната документация – входяща, изходяща и вътрешна, т. е. документацията, постъпила и създадена във връзка и по повод обслужване управлението на фондообразувателя, формира неговия документален фонд, в случая на Художествената галерия, и се съхранява в съответния учрежденски архив.

В рамките на документалния фонд въз основа на номенклатурата на делата, в която са посочени сроковете им за задължително съхраняване в учрежденския архив, се извършва експертиза за определяне ценността на документите с цел тяхната по-нататъшна селекция (подбор и унищожаване). Както е известно, означените с индекс „П“ („постоянен“), архивни единици се отделят за предаване в държавния (историческия) архив и се включат в инвентарния опис, с който се предават при провеждане на поредното комплектуване от страна на архива. Документите с индекс „ЕК“ (Експертна комисия), се преглеждат полистно, след изтичането на обозначените срокове в индивидуалната номенклатурата на делата, и тези, които се оценяват, като важни и съществени от членовете на ЕК, респ. ценни – се отделят и предават за по-нататъшно постоянно

съхранение и използване в държавните архиви. А определените като неценни документи, подлежат на унищожаване от самия фондообразувател, съгласно действащите регламенти.

Групата документи, която има дългосрочно справочно значение за дейността на фондообразувателя (50, 75, 100, 130 години), се систематизират и регистрират в опис с дела за „временно запазване“, а документите, които вече са изчерпали справочното си значение или са многоекземплярни – подлежат на унищожаване и се вписват в т. нар. „неценен опис“.

Крайният резултат от целия този процес е обособяването на поредния опис на вече регистрирания и съхраняван в Централния държавен архив (ЦДА) архивен фонд на *Художествена галерия*, в случая това е **Ф. 538**. Архивните документи, включени в описа се предават при съответното комплектуване, като регулярно постъпление от фондообразувателя в определения за целта ЦДА.

В деловодството, а впоследствие и в учрежденския архив, се отлагат документите, които съдържат първоначално текуща, оперативна информация. В учрежденския архив обаче с течение на времето част от документната информация губи своята актуалност и оперативно значение, за да се превръща в ретроспективна информация, която има способността да се актуализира във всеки един момент, когато уредникът, научният сътрудник, изследователят, обществото има потребност от нея. В кой точно момент оперативната информация престава да е актуална и се превръща в ретроспективна информация, не е точно указано. В *Наредбата за реда за организирането, обработването, експертизата, съхраняването и използването на документите в учрежденските архиви на държавните и общинските институции* (2009)⁵ сроковете за съхранение на документите на учреждениеско равнище са увеличени, но практиката показва, че сега те са сравнително дълги, особено относно делата обозначени с индекса: „20 г. ЕК“, „15 г. ЕК“ и т. н. Прави впечатление, че техният относителен дял също е значителен в отделните индивидуални номенклатури на фондообразувателите, което е стремеж към презастраховка от страна на държавните архиви.

В Научния архив на НМБИИ, освен документите във Ф. 538, намиращ се в ЦДА, се съхраняват и немалък обем документи/фондове и колекции от личен произход. Включително към досиетата на някои художници са запазени интересни писма, снимки, различни бележки. Целият този масив е част от Научния архив на музея, но се съхранява отделно, което означава, че не е подреден и регистриран към общата част, доколкото

съдържа т. нар. **първична информация**. Това са фондове, но в повечето случаи става въпрос за частични постъпления. Те са предадени в галерията по силата на завещание, като дарения, откупки или по друг начин.

Архивните документи в този масив не са достатъчни да покрият изискванията за формиране на съответните архивни фондове, като основни отчетни и класификационни единица. Вероятно в процеса на работата с тях ще се наложи обособяването на една или няколко колекции, предимно от снимки или репродукции на произведения. Освен тях, има и съвкупности, които са действително архивни фондове – на Никола Танев, например, или на Вера Недкова. В други са запазени предимно снимки и кореспонденция или разработки от съответния автор. Например, сред снимките и писмата на Олга Брадистилова – съпругата на Стефан Митов, има запазени писма, картички, снимки на скулптора Кирил Тодоров, който е живял и работил в Италия, със семейството на когото те са имали близки отношения и съвместни изяви. Миналата година беше направено и дарение – албум със снимки на Кирил Тодоров и съпругата му, но повечето бяха фотографии на негови скулптурни творби.

Посочените постъпления – архивни фондове, колекции или отделни документи, от личен произход се обработват в съответствие с методическите изисквания, прилагани в държавните архиви, което позволява да се съставят съответните инвентарни описи, като основен вид архивни справочници.

В архива на НМБНИ са постъпили и документи *на художниците Никола Танев, Иван Мърквичка – 1 твърда папка*; Елисавета Консулова-Вазова; Антон, Георги, Борис и Стефан Митови, както и на Олга Брадистилова; Кирил Цонев, Сирак Скитник (Панайот Тодоров) и на съпругата му Олга Тодорова; Иван Ненов, Вера Недкова, *Драган Лозенски – 2 архивни кутии*; *Ненко Балкански – 1 папка със стари, някои започнали да избледняват вече фотографии, за съжаление нито едно от лицата върху тях не е идентифицирано*; *скулпторите, Андрей Николов, Петър Рамаданов – 1 куфар*. Посочените постъпления предстои да бъдат обработени според архивните регламенти.

Освен художествени произведения, в галерията се съхраняват албуми с лични фотографии, фотографии на техни произведения, както и на други художници, списания, вестници с техни статии, статии за тях, за техни колеги и приятели или материали, които лично са ги интересували; лични документи и материали, свързани с техни проекти; както и техни вещи.

Всички споменати документални свидетелства съставляват уникален масив от първична информация, респ. изворова база за изследване на живота и творчеството на тези творци.

За българската архивна практика е характерно, че се допуска нарушаване на принципа за единство и недробимост при комплектуването на архивните фондове от личен произход. Въпреки това, все още не се съставят т. нар. *идеални описи*, които да представят документалното наследство на личността в неговата цялост, за да се разкрият взаимовръзките в него. Ще подкрепя твърдението си с примера за документите на Панайот Тодоров, по-известен като Сирак Скитник – поет, художник, художествен критик, театрал и театрален критик, журналист, пръв директор на Радио София. Неговият архив, заедно със 153 творби и списък на съхранявани на други места картини, е предоставен на няколко пъти след смъртта му от неговата съпруга му Олга Тодорова (Сирачката), съответно през 1958, 1959 и 1960 г. В стремежа си да съхрани паметта и творчеството на Сирак Скитник, в напреднала възраст, болна и трудно подвижна, с оскъдни средства за съществуване, тя предава (срещу заплащане), различни части от архива му и на Института за изобразително изкуство при БАН (Институт за изследване на изкуствата), в Централния държавен исторически архив (Централен държавен архив) и в Националната художествена галерия (Национален музей на българското изобразително изкуство). Документи на Сирак Скитник се съхраняват още и в спомагателния фонд на Художествената галерия „Димитър Добрович“, Архива на Регионалния исторически музей и Регионалния държавен архив в Сливен, в архивите в София, Пловдив, в Архива на Националния литературен музей, може би в РДА – Русе, ДВИА – В. Търново, а вероятно и на други места. В Църковно-историческия и архивен институт също има документи, засягащи личността на Сирак Скитник. Както отбелязва третият съпруг на Олга – (Георги Белчев), неведнъж още навремето, неговият архив е бил „разкъсан, неуреден и непълен“⁶.

Най-пълна информация за творчеството на Сирак Скитник обаче относно изявите му като поет, художник, художествен и театрален критик съдържат документите в НМБИИ. По-оскъдно е отразена дейността му като първи директор на Радио София. Разглежданата колекция съдържа немалко оригинални документи, в това число негови картини и илюстрации, останали извън музейния фонд; фотографии, кореспонден-

ция, биографични справки и анкети, много изрезки на негови статии, рецензии, критични материали, публикувани навремето в пресата.

Трябва да се отбележи, че наличната документна информация не е достатъчна за написването на пълна биография на Сирак Скитник. Знае се, че той е участвал в Балканската и Първата световна война, но има ли картини, рисувани от него по това време? Знае се, че през 1902–1904 г. е учителствал в Никополско, но не е установено дори името на селото, където е работил. Известно е, че е учил в Петербург през 1908–1912 г., както самият той го отбелязва в запазената анкета, попълнена от него. Но дали тази анкета е била публикувана някога и къде? Сирак Скитник споменава имената на хората, с които е работил и се е срещал в Русия. Той е писал, както за руски, така и за български списания в този период. Но не се знае точно, кога и къде е бил, какво точно е създал. Споменава се, че е бил в Петербург през 1907 г., извън посочения от самия него период, има податки, и че чичо му Георги Гюлмезов е пребивавал в Петербург преди него, че му е проправил пътя и др. Но до този момент все още не разполагаме с необходимите достоверни свидетелства и източници.

4. Научно-справочен архив, Научен архив на галерията. Масив от вторична информация.

Част от документалния масив на Художествената галерия, която постоянно е необходима за работата на уредници, научни сътрудници и изследователи, остава за съхранение в Архива на галерията. Известно е, че в процеса на постъпването на художествените творби в съответния музей/галерия и при последващото им регистриране, обработка, описание, реставрация, експониране и т. н. се натрупва документация от вида на: *инвентарни книги, разписки, актове за предаване-приемане, документи по отчетността и съхранението, реставрационни протоколи, досиета на изложби и др.* Те формират съответния масив от **вторична информация**. Всъщност това е научно-справочният документационен масив, който е база за създаването и функционирането на Научния архив на музея/галерията.

Сред посочените документи са и инвентарните книги още от времето на създаването на галерията, заедно с приемателно-предавателните актове и протоколи и други, които в своята съвкупност изграждат необходимия Научно-справочен архив (НСА) на Художественото галерия.

Следователно, понастоящем в НМБИИ има функциониращ Научен архив за произведенията, които са негово притежание. Въз основа

на тази вторична информация съответните художествени творби могат да бъдат търсени, откривани, както и да се популяризират и използват по предназначение.

Бележки

¹ Закон за Националния архивен фонд. – ДВ, бр.57 от 13 юли 2007 г., ... посл. изм. ДВ, бр. 15 от 15 февруари 2013 г.

² Националният музеен фонд. – <www.emilstoyanovmep.eu/public/.../document_92.do...>.

³ Наредба Н-6 от 11. 12. 2009 г. за формиране и управление на музейните фондове. – ДВ, бр. 2 от 8 януари 2010 г.

⁴ С ПМС № 25/23. 01. 1995 г. – ДВ, бр. 12 от 3 февруари 1995 г. – *За създаване на Национален музей на българското изобразително изкуство и на условия за настаняване на културни институти на територията на София* Националната художествена галерия се преобразува в Национален музей за българско изобразително изкуство.

⁵ Наредба за реда за организирането, обработването, експертизата, съхраняването и използването на документите в учреденските архиви на държавните и общинските институции. – ДВ, бр. 17 от 6 март 2009 г., изм. ДВ, бр. 8 от 27 януари 2012 г.

⁶ НА – НМБИИ, Ф. „Сирак Скитник“.